

Papers in Honour of Rastko Vasić 80th Birthday

Зборник радова у част 80 г. живота Растка Васића

АРХЕОЛОШКИ ИНСТИТУТ

**ЗБОРНИК РАДОВА У
ЧАСТ 80 Г. ЖИВОТА
РАСТКА ВАСИЋА**

Уредници
Војислав Филиповић
Александар Булатовић
Александар Капуран

Београд
2019

INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

**PAPERS IN HONOUR
OF RASTKO VASIĆ
80th BIRTHDAY**

Editors

**Vojislav Filipović
Aleksandar Bulatović
Aleksandar Kapuran**

Belgrade
2019

Published by

Institute of Archaeology, Belgrade

For publisher

Miomir Korać

Editors

Vojislav Filipović

Aleksandar Bulatović

Aleksandar Kapuran

Editorial board

Arthur Bankoff, Brooklyn College, CUNY, New York (USA)

Anthony Harding, University of Exeter, Devon (UK)

Barbara Horejs, Institute for Oriental and European Archaeology, Austrian Academy of Sciences, Vienna (AUT)

Albrecht Jockenhövel, University of Münster, Münster (GER)

Maya Kashuba, Institute for the History of Material Culture, Russian Academy of Sciences, St. Petersburg (RUS)

Miomir Korać, Institute of Archaeology, Belgrade (SRB)

Carola Metzner-Nebelsick, Ludwig-Maximilians-Universität, München (GER)

Lolita Nikolova, International Institute of Anthropology, Utah (USA)

Christopher Pare, Johannes Gutenberg-Universität, Mainz (GER)

Hrvoje Potrebica, University of Zagreb, Zagreb (CRO)

Roberto Risch, Universitat Autònoma de Barcelona (ESP)

✠ Alexandru Szentmiklosi, Muzeul Banatului, Timisoara (ROM)

Marc Vander Linden, University of Cambridge, Cambridge (UK)

Ognjen Mladenović, secretary

Rewieved by

Editors and members of the editorial board

Translation

Authors

Proof-reading

Caitlyn Breen

Design

Institute of Archaeology

Printed by

Sajnos d.o.o., Novi Sad

Printed in

250

CONTENTS

Foreword / Увод.....	7
M. Svilar, Biography of Rastko Vasić / М. Свилар, Биографија Растка Васића	11
M. Svilar, Bibliography of Rastko Vasić / М. Свилар, Библиографија Растка Васића....	17
A. Harding, Rastko Vasić: some personal reflections.....	40
С. Мандић, Пут у Миделхарнис.....	41
Notes about life and archaeology / Цртице о животу и археологији.....	42
D. Antonović, S. Vitezović, J. Šarić, The Early Neolithic Settlement at Velesnica:	
Lithic and Osseous Industries.....	63
M. Stojić, Mislilac iz Medvednjaka.....	71
S. Alexandrov, Early Bronze Age Barrow Graves in North-West Bulgaria.....	75
†B. Hänsel, B. Teržan, K. Mihovilić, Konzeptioneller Wandel im früh- bis mittelbronzezeitlichen Befestigungsbau Istriens.....	95
J. Станковски, Планинско светилиште Татићев Камен: три аспекта обредне праксе....	111
M. Ljuština, Rame uz rame: zajednice vatinske kulture u Banatu.....	125
K. Dmitrović, Contribution to the Study of Spectacle-shaped Pendants in Western Serbia.....	137
B. Molloy, A warrior's journey? Some recent taxonomic, trace element and lead isotope analyses of Mediterranean Later Bronze Age metalwork in the Central and West Balkans...	143
M. Blečić Kavur, B. Kavur, Privjesak kao tijelo – tijelo kao poruka.....	155
A. Kapuran, The Find from Medoševac 20 Years Later – an Addition to the Studies of the Tumulus Culture on the Territory of the Central Balkans.....	165
J. Koledin, "Novi" nalazi nanogvica tipa Regelsbrunn u Вачкој.....	177
М. Лазих, Гробови инхумираних покојника у некрополама брњичке културе.....	187
P. Medović, Sečanj IV — ostava metalnih predmeta.....	201
L. Leshtakov, Bronze Spear and Javelin Heads with Polygonal Sockets - A Balkan Phenomenon.....	209
A. Bulatović, Particular Types of Bowls as Heralds of a New Age in the Balkans.....	215
A. Ђорђевић, Нова сазнања о остави бронзаних налаза из Рудника.....	233
J. Bouzek, Some Early Iron Age symbols and their possible interpretations.....	241
D. Ložnjak Dizdar, Notes on several finds from the beginning of the Early Iron Age in the Danube area.....	247

B. Govedarica, Tumuli iz Brezja i neka pitanja socio-kulturnog razvoja na Glasincu u starijem željeznom dobu.....	259
T. Bader, Bemerkungen über die chronologische Lage der Hortfundgruppe „Somartin-Vetiš“.....	273
И. Бруяко, Костяной скипетр предскифского типа из городища Каргал в низовьях Дуная.....	289
V. Filipović, Iron Spears of the <i>Balkan Syginnae</i> Type from the Central Balkans.....	297
Д. Топал, Акинак из Вршаца и проникновение клинкового вооружения скифов в Среднее Подунавье.....	307
M. Dizdar, New Late Hallstatt Finds from the Vinkovci Region (Eastern Croatia): A Contribution to the Study of Impacts from the Balkans to the southeastern Carpathian Basin.....	319
D. Mitrevski, The Ruler's Palace in Bylazora – Capital of “Independent Paeonians”.....	345
O. Mladenović, A New Find of Bronze Hinged Fibula from the Vicinity of Svrljig.....	355
M. Guštin, D. Božič, Eine kleine Sondergruppe der thrakischen Fibeln.....	367
List of authors / Списак аутора.....	372

Foreword

Since 1990, after practically 30 years and the publication of the volume of the *Starinar* journal dedicated to the academician and professor Milutin Garašanin, the Institute of Archaeology in Belgrade publishes a volume dedicated to a doyen of both Serbian and European archaeology, Rasko Vasić. In contrast to university centers, where this kind of publications are usual, due to the position of individuals as professors and teachers (*Festschrift*, *Homage...*), the scientific researchers are usually neglected in that respect, which can be seen in the fact that this volume represents the first of a kind published by the Institute of Archaeology. Bearing in mind the significance and the influence of Vasić's work on ex-Yugoslav and prehistoric archaeology of Europe, as well as the fact that he spent his entire career at the Institute of Archaeology, we consider this volume as a humble act of our gratitude for everything our dear colleague Vasić did for archaeology and the Institute, on occasion of his 80th birthday.

Indeed, Rastko Vasić stands as a great of both Serbian and Yugoslav archaeology, distinctly appreciated and esteemed, which stands in opposition to his humble and unobtrusive nature. Vasić's scientific and artistic educations often intertwined in his papers dealing both with the protohistoric art and the particular problems of the Bronze and Iron Age in southeastern Europe. Years of work and scientific questions led him to various phenomena of our prehistoric archaeology, many of which he had himself defined, but from time to time he used to go back and discover the until then unobserved Iron Age art of the Central Balkans. Only a glimpse of his bibliography at the beginning of this volume reveals the archaeological phenomena he had defined and interpreted, and through his serious and responsible scientific work and afterwards authority introduced to archaeology. His first monographs (*Културне групе старијег гвозденог доба у Југославији* and *The Chronology of the Early Iron Age in Socialist Republic of Serbia*) were created on basis of his doctoral dissertation and more than a couple of decades since the publication represent often cited literature.

Увод

Након безмало 30 лета и *Старинара* посвећеног академику и професору Милутину Гарашанину из 1990. године, Археолошки институт у Београду објављује једну засебну публикацију посвећену дојену српске, али и европске археологије Растку Васићу. За разлику од универзитетских центара, где је овај тип публикација (*Festschrift*, *Homage...*) уобичајен због позиције појединца као професора и учитеља, научни су радници обично занемарени у томе погледу, што се види и по томе да је ово прва таква засебна публикација наше куће. Но, имајући у виду значај Васићевих дела за бившу југословенску и праисторијску археологију Европе и утицај на њу, као и то што је цео свој радни век провео у Археолошком институту, сматрали смо да је овај зборник поводом 80 година живота један скромни чин наше захвалности за све што је драги колега Васић учинио за археологију и Институт.

Растко Васић доиста представља велика на српске и југословенске археологије, изразито уваженог и цењеног, што је у неку руку у супротности са његовом скромном и ненаметљивом природом. Васићево научно, али и уметничко образовање често се сустицало у његовим првим радовима, када се бавио како уметничким протоисторијским темама, тако и конкретним проблемима гвозденог и бронзаног доба југоисточне Европе. Године рада и стручна питања одвела су га ка многим феноменима наше праисторијске археологије, од којих је неке и сам дефинисао, али се с времена на време враћао, а уједно и откривао до тада незапажену уметност гвозденог доба централног Балкана. Само и летимичан поглед на његову библиографију на почетку овог зборника говори о археолошким појавама које је Васић одредио и интерпретирао, а својим озбиљним и одговорним научним радом и доцнијим ауторитетом увео у домаћу археологију. Његове прве монографије (*Културне групе старијег гвозденог доба у Југославији* и *The Chronology of the Early Iron Age in Socialist Republic of Serbia*), настале на основама док-

A complete affirmation in Yugoslav archaeology for colleague Vasić was the invitation to write no less than 13 chapters for the 5th volume of the distinguished publication *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, as one of the youngest authors, dealing with less familiar subjects or subjects with scarce background data, undetermined origin or undefined to a great extent. It can be said that even nowadays, after more than 30 years, Vasić's certain syntheses from the aforementioned publication, remain the postulates for the Iron Age of the Central Balkans. Another significant work of Rastko Vasić, although often not emphasized enough, is the fact that under the invitation of the academician Dragoslav Sreјović, he participated in writing of 150 separate units in the unique domestic archaeological encyclopedia - *Arheološki leksikon – preistorija Evrope, Afrike i Bliskog Istoka, grčka, etrurska i rimska civilizacija*, a paper that Yugoslav and Serbian archaeology lacked for a number of decades. His international reputation was confirmed by five monographs published within the prestigious *Prähistorische Bronzefunde* edition. In parallel with that, through his advice and influence, as well as through his scientific renown, he aided younger colleagues to prepare the volumes for the same edition.

In that context, it is important to mention that defending boards for magister or doctoral thesis on the subject on Bronze and Iron Age could not be imagined without the presence of the colleague Vasić. On such occasions, not a single critique or a bad word could be heard from Vasić, but positive opinion and useful suggestions above all, so that the candidate could properly prepare the thesis for future publication. Rastko Vasić has been a member of the editorial board for the *Starinar* journal for more than 40 years, as well as for many other corpora and journals in the territory of southeastern Europe. As a member of editorial staff or as a reviewer of papers and monographs, he would always point out the qualities of the submitted material, and if the other members of editorial staff or reviewers decided to reject the material, his benevolent suggestions would help in publishing each useful paper after all, even in some other journal. Also, as a long-time director of scientific projects at the Institute of Archaeology, he would always do his best to help

торске дисертације, и даље су, неколико деценија након објављивања, цитирано штиво.

Потпуну афирмацију у југословенској археологији колега Васић доживео је када је позван да, као један од тада најмлађих аутора, напише чак 13 поглавља за том V чувене *Праисторије југославенских земаља*, и то на неке теме о којима се мало знало или у вези с којима су подаци били шури, нејасног порекла и добрим делом недефинисани. Може се рећи да и данас, након 30 и више година, поједине Васићеве синтезе из ове серије и даље остају једини постулати гвозденог доба централног Балкана. Још један значајан допринос овога типа, чини се, није довољно помињан у досадашњем његовом раду, а то је чињеница да је на позив академика Драгослава Срејовића учествовао у изради преко 150 засебних јединица у јединственој домаћој археолошкој енциклопедији – *Археолошки лексикон – преисторија Европе, Африке и Блиског истока, грчка, етрурска и римска цивилизација*, делу које је дуги низ деценија недостајало југословенској и српској археологији. Међународни углед потврдио је са пет монографија у престижној едицији *Prähistorische Bronzefunde*, док је паралелно саветима и својим утицајем, као и научним реномеом, помагао млађим колегама да припреме своје свеске за исту едицију.

У томе контексту, важно је поменути да се без колеге Васића није могла замислити комисија за одбрану магистарских или докторских дисертација на тему бронзаног или старијег гвозденог доба. Том приликом од њега се није могла чути покуда или лоша реч, већ надамне позитивно мишљење и корисне сугестије како би кандидат своје дело адекватно припремио за будуће објављивање. Преко 40 година члан је редакције *Старинара*, као и многих зборника и часописа на простору југоисточне Европе. Као чест члан редакција или рецензент радова и монографија, увек је истицао квалитете прилога, а уколико би се остатак редакције или други рецензенти одлучили да одбију аутора, он би сесвојим благонаклоним сугестијама трудио да сваки користан рад ипак буде објављен, па макар у неком другом часопису. Такође, као дугогодишњи руководиоца научних пројеката у Археолошком институту,

young colleagues on each matter, never striking as a boss or a superior.

Plenty of details on the private and professional life of Rastko Vasić, both as an archaeologist and painter and literate, can be found in the continuation of this volume, which was one of the ideas of the editors. Therefore, about 60 pages are dedicated to his life and work, biography and a detailed bibliography, while the interview is illustrated with Vasić's numerous paintings, selected by the celebrant himself. Afterward, there is a collection of papers dedicated to the colleague Vasić, written in English, German, Russian and the ex-Yugoslav languages, assorted chronologically. Unfortunately, certain authors which were invited in agreement with the celebrant did not respond, primarily due to the poor health, so the editors once again point out that they regret the situation, although on the other hand, we are grateful and proud of the content of the volume, on 33 authors of the papers, and the editorial board comprised of prominent names of the word archaeology from nine different countries.

Through this volume, the editorial board and the Institute of Archaeology would like to heartily congratulate the jubilee to our colleague Vasić and to wish him many more years in archaeology.

Vojislav Filipović
Aleksandar Bulatović
Aleksandar Kapuran

тудио се да помогне млађим колегама по свим питањима, не постављајући се притом као шеф.

Многи детаљи о приватном и професионалном животу Растка Васића и као археолога, и као сликара и књижевника, могу се наћи у наставку овог зборника, што је била и једна од идеја приређивача. Стога је првих шездесетак страна посвећено његовом животу и раду, биографији и детаљној библиографији, док је интервју илустрован бројним Васићевим сликама, по избору самог слављеника. Након тога уприличени сурадови посвећени колеги Васићу, на енглеском, немачком, руском и језицима бивше Југославије, поређани по хронолошком реду. Нажалост, поједини аутори позвани у консултацијама са слављеником нису се одазвали позиву, поглавито због нарушеног здравственог стања, па уредници и овом приликом напомињу да жале због оваквог развоја ситуације. С друге стране, поносни смо на садржај зборника – како на 33 аутора прилога, тако и на редакцију, у којој су врхунска имена светске археологије из девет земаља.

Колеги Васићу уредници и Археолошки институт овим зборником од срца честитају јубилеј и желе још много година рада у археологији.

Војислав Филиповић
Александар Булатовић
Александар Капуран

In the National Museum in Belgrade, 2018 (by Aca Đorđević)
У Народном музеју, 2018. године (фото Аца Ђорђевић)

“Novi” nalazi nanogvica tipa Regelsbrunn u Bačkoj

Jovan N. Koledin

Apstrakt: Rad se bavi nalazima bronzanih nanogvica/narukvica tipa Regelsbrunn. Jedan par potiče sa nekropole kod sela Velebit. U grobu 80 in situ (na podkolenicama), je nađen par nanogvica od širokog trakastog lima, sa završecima u vidu malih žičanih spirala. Grob pripada razvijenoj fazi kulture grobnih humaka (KGH). Drugi par (?) nanogvica potiče iz uništenog groba sa nekropole Kolut-Ribnjak. Očuvana su 22 fragmenta lima, fragmenti žice četvrtastog preseka i spiralni završetak od žice. Grobovi se posredno datiraju u razvijenu fazu KGH, u Br B2/C1.

Ključne reči: Velebit nekropola, Kolut-Ribnjak, kultura grobnih humaka (KGH), nanogvice (limene spirale) tipa Regelsbrunn.

„Tokom izgradnje puta južno od naselja Velebit 1954. godine, radnici su naišli na keramičke posude, ulomke keramike, kosti. Utvrđeno je da put preseca jedno groblje bronzanog doba. Deo grobova sadržavao je urne sa pepelom, a deo kosture pokojnika. Među njima bilo je i tragova sahranjivanja Sarmata, odnosno Jaziga“ (Szekeres 1971, 46).¹

Jugoslovensko-američkim istraživanjima nekropole kod sela Velebit 1970 godine,² rukovodili su S. Foltiny i L. Szekeres. Od 108 iskopanih grobova 77 su iz bronzanog doba, od čega 43 sa urnama, a 34 sa kosturima. Ostali grobovi (31) pripadaju Jazigima (*Ibid.* 46). Materijal sa iskopavanja se čuva u Gradskom muzeju u Senti. Dokumentacija se sastoji od crteža predmeta, grobnih zapisnika i situacionog plana nekropole. Nema crteža grobova, ni foto-dokumentacije. Rezultati su ostali nepublikovani (Garašanin 1983, 541).

Grobni zapisnik

Grob br. 80. 3. mart 1970. godine, sonda D III/15 c

Raka plitko ukopana u subhumus. Dosta loše očuvan skeletni grob, orijentacije JI-SZ, na dubini od 1 m. Očuvane su kosti nogu.

Grobni inventar:

1. Na nogama se nalazi po jedan ukrasni predmet od trakastog bronzanog lima sa središnjim ojačanjem i krajevima savijenim u spiralu. Ukras ima tunelast oblik. Na kraju se nalaze privesci.
2. Ispod nogu se nalaze oštećeni prsteni od bronzane žice. Nađena su tri komada.
3. Na periferiji groba nađen je potpuno očuvan pehar na prstenastoj nozi, bikonične profilacije.
4. U dislociranom delu groba nađen je jedan bikoničan privesak.

Lokalitet se pominje u radu O. Trogmajera i L. Sekereša, uz nešto objavljenog materijala, bez izdvajanja zatvorenih grobnih celina (Trogmayer-Szekeres 1966-1968, 20, T. I, 1, 6, 7; T. II, 12-14). S. Foltiny se osvrnuo na nalazišta kulture grobnih humaka (KGH) na severoistoku tadašnje Jugoslavije. Objavio je i nešto materijala sakupljenog u Velebitu (Foltiny 1968, T. IV). Kasna faza KGH (grupa Csorva) javlja se i na nekropoli Velebit (Foltiny 1966-1968, 6, T. IV, 3).

U *Gradi za monografiju Sente* objavljene su tri table sa fotografijama materijala iz Velebita.

¹ Prevod sa izvornog mađarskog teksta, D. i R. Ramadanovski, kojima se ovde zahvaljujem.

² Radovi su vršeni u okviru saradnje sa Smithsonian institution.

Dat je opis groba 80, uz fotografiju nalaza:

„U grobu br. 80, uočava se zanimljiv asortiman: dva srcasta visuljka, bronzana dugmad, bronzana prstenje i, pored lepo izrađene sjajno-crne urnice, trakasti ukras od široke, stanjene bronzane ploče, za obe potkolenice. Na krajevima ukrasa je spiralno savijena žica. Na spiralu jednog od njih je pričvršćen lančasti ukras. Koliko je ovaj predmet bio cenjen, svedoči podatak da je, rukom ondašnjeg majstora, jedna pukotina na ploči popravljena uz veliku pažnju“ (Szekeres 1971, 47).

N. Tasić u *Praistoriji Vojvodine* daje sumaran prikaz dotadašnjih rezultata istraživanja nekropole u Velebitu.³ Bronzani inventar vezuje za Koszider horizont ostava bronzanog doba (Tasić 1974, 235-239).

Kao prilog u grobu 80 nalazi se amforica belegiške kulture. Grob bi se zbog amforice mogao uslovno pripisati i belegiškoj kulturi. Kako skeletnih grobova belegiške kulture nema, posuda pokazuje bliske veze belegiške i KGH severne Bačke. Kalotasta dugmad, lunulasti privesci i spiralno namotana žica („tri prstena“) tipični su za horizont KGH (*cf.* ostava Lovas). Kalup za livenje lunulastih privesaka iz Hajdukova (Taciñ

Sl. 1 – Velebit, grob 80 (Szekeres 1971, 33).

³ Ističe da je pregledao celokupan materijal, i da je učestvovao u iskopavanjima.

Sl. 2 – Nanogvice, grob 80 (J. Koledin).

1983, T. XII, 3), direktno je vezan za dva primerka iz groba 80. Na osnovu ovih nalaza, grobnu celinu bi datirali okvirno u vreme Reinecke Br B2/C1, u period XVI-XV veka p.n.e. Samo vreme izrade nanogvica bi moglo biti i nešto ranije, u vreme rane faze KGH (Br B1).

Tip Regelsbrunn

Termin je uveo R. Hahman, za nalaze koje je on odredio kao štitnike za noge, jer su se nosili u paru, a nalaženi su *in situ* (Hachmann 1957, 116).

Ove nanogvice, kako ćemo ih nazivati u daljem tekstu, rađene su od širokog trakastog lima, sa podužnim rebrom na sredini trake. Traka na obe strane završava sa spiralom namotanom od debele žice kvadratnog preseka. Ovakav široki lim je savijen u obliku spirale sa tri-četiri navoja. Lim je ukrašen tačkastim ubadanjem n površini. Motiv je pravolinijski duž rebra, a cik-cak (ili valovnica) od rebra do ruba trake, gde se javlja još jedan pravolinijski niz uboda. Ovakvi ukrasi se razvijaju u Karpatskoj kotlini od kraja ranog bronzanog doba (krajem Br A2). Regelsbrunn spirale bez valovitog ukrasa se nalaze u ostavama Koszider I-II, Nagyhangos, Bühl (Hänsel 1968, lista 17).

Kod nas je ovaj tip do sada bio poznat iz nalaza u Velebitu i Hetinu (Tamásfalva), uz ostavu iz Lovasa u zapadnom Sremu. Z. Vinski je objavio ovu značajnu ostavu (Vinski 1958), u kojoj je par spiralnih limova ukrašenih punktiranjem. Ističe njihovo dugo trajanje, do u Ha A1 period. Navodi mišljenje J. Schránila da su se tako velike narukvice nosile kao nanogvice, i da su poreklom iz Mađarske.

Par nanogvica iz Velebita ima ukras izveden tačkastim ubadanjem, sa cik-cak motivom.

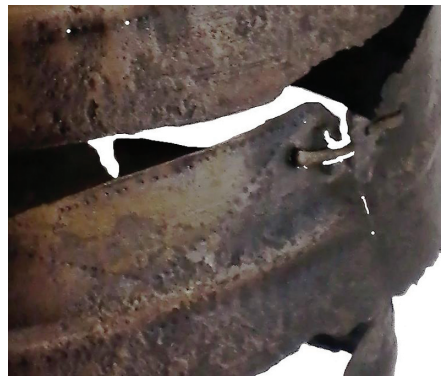
Našem paru najviše odgovara ukras na nanogvicama iz ostava Babbin (Hachmann 1957, T. 37, 3, 4), Rossenthin (*Ibid.* T. 35, 9) i Clempenow (*Ibid.* T. 35, 4). Jedna od spirala iz ostave Hetin ima slično koncipiran ukras, ali je cik-cak ornament puno sitniji (Koledin 2001/2003, T.VI, 4). K.F. Rittershofer navodi da se u normalnim okolnostima ne nalaze zajedno ukrasi izvedeni cik-cak punciranjem sa ornamentikom valovnice (Rittershofer 1983, 261).

Pojavu tipa Regelsbrunn na severu (Pommern/Pomerania, Mecklenburg) Hahman vidi kao import sa juga (iz zapadne Mađarske, preko Češke). On ih svrstava u horizont III-Locham (Hachmann 1957, 154). K. Rittershofer nalaz iz groba 80 u Velebitu svrstava među nanogvice koje je tipološki izdvojio kao grupu Tamásfalva-Hetin (Rittershofer 1983, 252).

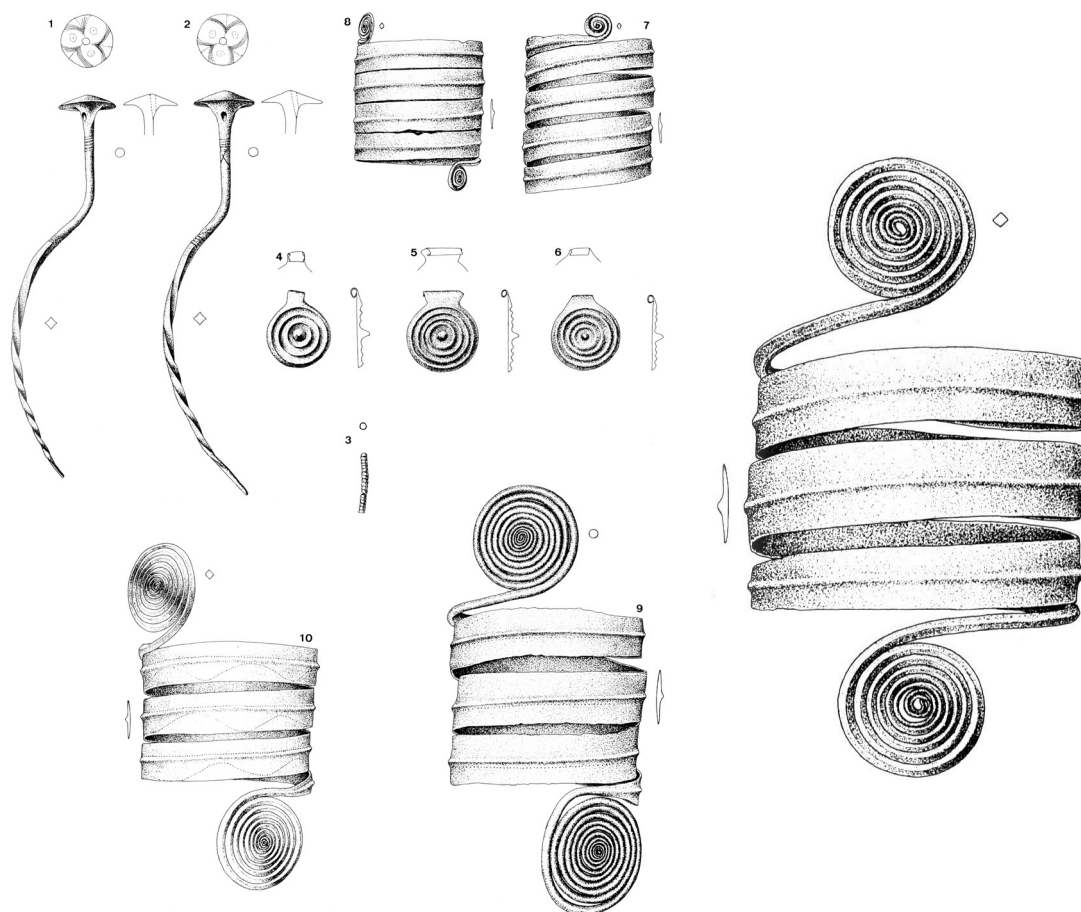
Povodom slučajnog nalaza iz Hegyhátszentmárton-a, M. Nađ je dala listu objavljenih nalaza. Na njoj su Uljma i Hetin, i Lovas iz Hrvatske (Nagy 2007, 283-285).

Za mlađe nalaze (koji pripadaju lužičkoj kulturi) iz Slovačke, karakteristično je da imaju ojačane ivice, i drugačiju koncepciju ukrašavanja (Veljačik 1983, 73-74, T. XLIII, 4). Ostave srednjedunavske KGH sadrže ovakav tip spirala. Tipične su za kraj srednjeg i početak mlađeg bronzanog doba Moravske (Furmanek 1973, 142). Prelazni oblik ka kulturi polja sa urnama pokazuju spirale iz ostave Hulin. Uz talasasti niz uboda duž jedne polovine ploče, javljaju se i iskucane bradavice. Datirane su u završnu fazu KGH (Br C2). Na teritoriji Poljske narukvice/nanogvice imaju drugačiju vrstu ukrasa (Blajer 1984, 10-11, 72). Najbliži tipu Regelsbrunn je par spirala iz ostave Grodnica (Szpunar 1987, T. 51, F-5,9).

Na teritoriji Belegiš-Kručeni (Cruceni) kulture takođe se nalazi sličan spiralni nakit. F. Gogáltan navodi nalaz iz naselja na Tamišu u blizini sela Giroc. Ukras je izveden punktiranjem u nizu, sa svake strane podužnog rebra (Gogáltan 1993, T. 1, 1). Analogije nalazi na nekropoli u reonu Ghilad-Timiş, u ostavama Hetin, Pecica II, i Szigliet.

Sl. 3 – Nanogvica, detalj (J. Koledin).

T. I – Grob 1, Wien-Sulzengasse (Hahnel 1994, Abb. 3).

T. II – Nanogvica iz groba 2, Wien-Sulzengasse (Hahnel 1994, Abb. 3).

U jednom grobu iz Uljme (Holste 1951, T. 17, 19-21), navode se osim dve narukvice, i jedna spirala za ruku sa tri priveska (*Ibid.*, 10). Autor se poziva na Milekerov članak (Milleker 1940).⁴ U ovom članku F. Mileker pominje skeletni grob iz Uljme, u kontekstu nalaza celih bronzanih predmeta (Holste 1951, 31). Nema podataka da spirala potiče iz ovog skeletnog groba. Mileker navodi da vršački muzej poseduje 12 bronzanih predmeta iz Uljme, koji potiču iz ostave nađene 1932. godine (Milleker 1940, 26-27). Nalazi iz Uljme su u *Praistoriji jugoslavenskih zemalja* IV određeni kao ostava Br D vremena (Garašanić 1983b, 690). Pozivajući se takođe na Milekerov članak, B. Henzl (Hänsel 1968) spiralu iz Uljme datira na kraj njegove MD III faze (Br C1). Ističe da se ona razlikuje od širokih, bogato ukrašenih primeraka sa malim spiralnim završetkom SD I faze (Br C2–D) srednjeg Podunavlja (Hänsel 1968, 106).

Kontekst ovog nalaza je nejasan, budući da se radi se o slučajnim nalazima koji nisu inventarisani, i za koje ne postoji dokumentacija.⁵ Osim podatka da predmeti potiču iz Uljme, ne može se ništa drugo tvrditi sa sigurnošću.

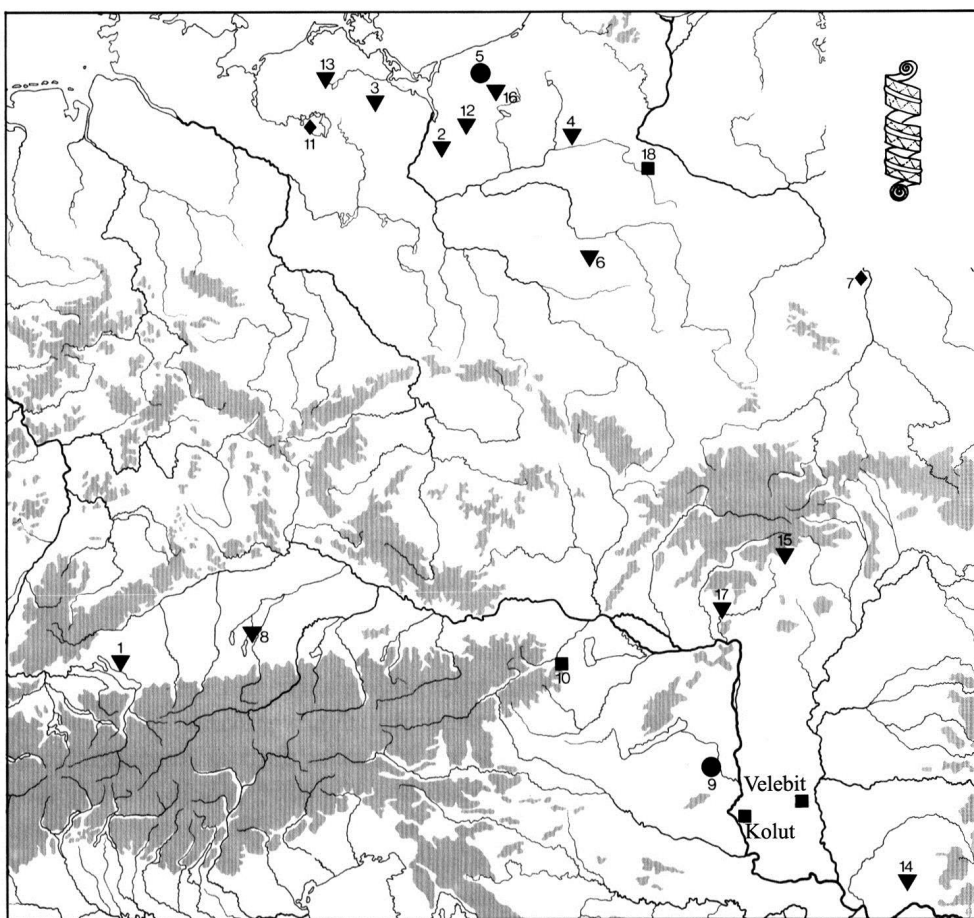
Ovdje navodimo postojanje nanogvica tipa Regelj (Regöly). Poznate iz ostava u Slavoniji (Podcrkavlje, Veliko Nabrđe, Otok-Privlaka), Transdanubiji (Külsövat, Lengyeltóti III, Esztergom-Szentgyörgymező), i ostave Hočko Pohorje u Sloveniji (Kovács 1997, 261-262, Fig. 2). Datirane su u Kurd horizont ostava Ha A1 vremena (*Ibid.*, 261). Njihov prototip možemo naći u vreme Br B, u varijanti kakva se javlja u grobu 1 iz Sulzengasse. Male završne spirale, i vertikalni urezi duž rebra narukvica iz ovog groba, tipološki bi predstavljale „protoregeljski“ tip.

⁴ Navedene reference („strana 26“) kod Milekera ne sadrže informacije o grobu iz Uljme.

⁵ Zahvaljujem se na informacijama D. Jovanoviću, kustosu Gradskog muzeja u Vršcu.

Rittershofer uz nalaz iz Velebita i grob 26 iz Nové Zámky (Rittershofer 1983, 252), zapaža zavisnost modela ukrašavanja od oblasti u kojoj su se nosile. Navodi da u dotadašnjoj literaturi nije pravljena razlika u profilisanju limova. Stariji primerci imaju sa unutrašnje strane iskovano srednje rebro, dok mlađi primerci imaju ravnu zadnju stranu (*Ibid.*, 253).

Centar proizvodnje treba tražiti u Karpatskoj kotlini. U prilog ovome bi išla najveća gustina nalaza, razvijena toreutika na ovom prostoru, kao i najranija pojava ovog tipa, već krajem ranog bronzanog doba (ostava Szeghalom). Nalaz iz groba 80 bi prema darovima iz groba, bio dosta mlađi. Jedna spirala ima tragove reparacije, što znači da se koristila dosta dugo (sl. 3). Sama izrada ovih tipova nakita bi bila ranija od ostalih priloga iz grobne celine. Bogata metaloprerađivačka delatnost severoistoka Karpatske kotline putem razvijene trgovine, povezivala je ove krajeve sa srednjeevropskim oblastima. Nalazišta se prostiru sve do obala severnog mora, kao i uz Dunav ka zapadnoj Evropi (karta).

Karta – Rasprostranjenost spirala sa cik-cak motivom (Rittershofer 1983, Abb. 23)

■ ravni grobovi ▼ ostave ● slučajni nalazi.

Grobni nalaz iz Beča (Sulzengasse)

Radi se o dva groba otkrivena prilikom zaštitnih iskopavanja 1988. godine. Grob 1 je očuvan u potpunosti. Radi se o ostacima osobe ženskog pola od 15-16 godina, orijentacije JI-SZ (sl. 4). Dva spiralna limena ukrasa su na podlakticama, i dva na podkolenicama (Hahnel 1994, Abb. 1-2). Narukvice su izrađene od nešto užeg lima (6,8-7 cm), nego što su nanogvice (9,5-10,5 cm). I spiralni završeci narukvica su sa znatno manji u odnosu na nanogvice. Limovi za obe vrste nakita su ukrašeni sa kratkim vertikalnim urezima duž rebra. Jedna nanogvica je ukrašena valovnicom,

i nizom tačkastih uboda sa druge strane podužnog rebra. Druga ima samo niz tačkastih uboda duž rebra (T. I/9-10). Grob 2 je samo delom očuvan. Preko ove mlade osobe je nađen prebačen fragment desne podkolenice (tibia) ženske osobe starosti 19-40 godina. Ova osoba je orijentisana SZ-JI (*Ibid.*, 29-32). Na podkolenici je bila jedna spirala bez ukrasa, širine lima 9,5 cm (T. II).

U grobu 1 su dve garniture ovog nakita – narukvice i nanogvice. Nanogvice nisu jednake ni po velični, ni po ukrasu. Srpaste igle i pločasti privesci jasno ukazuju na pripadnost starijem Koszider horizontu, tj. starijoj fazi KGH (Reinecke Br B1).

Značaj ovog groba za rešavanje pritanja uloge i funkcije ove vrste ukrasa ne treba posebno naglašavati. Ovde je *in situ* potvrđeno da se nakit nosio i na nogama i na rukama, i to osoba ženskog pola.

Kolut-Ribnjak

Lokalitet je otkriven tokom zemljanih radova za izgradnju ribnjaka 1949. godine. Arheološki materijal (iz razorenih grobova) su sakupili radnici, i jedan deo sakupljenog materijala predali Muzeju Vojvodine u Novom Sadu, a drugi Gradskom muzeju u Somboru. Nalaze čine metalni predmeti tipični za grobove KGH (Трајковић 2007, 16). Od materijala iz Muzeja Vojvodine, objavljene su tri igle sa pečatastom glavom (Vasić 2003, T. 13, 186-187). Do sada sakupljena građa nije objavljena u celosti.⁶

Naknadnim pregledom materijala Gradskog muzeja u Somboru, uočeni su brojni fragmenti bronзаног lima širine 3,5 cm, sa ukrasom izvedenim tačkastim ubadanjem (sl. 5a-b).

Među fragmentima se nalaze i 4 duža komada žice (sekundarno ispravljene), kvadratnog preseka. Očuvana je jedna manja spirala namotana od ovakve žice.

Svi ovi fragmenti su pripadali nanogvicama tipa Regelsbrunn. Širina lima je dosta manja (nego kod nanogvica iz Beča), tako da bi se maglo raditi i o narukvici istog (Regelsbrunn) tipa. Od ovih fragmenata će biti restaurisana i rekonstruisana jedna nanogvica, od strane Centralnog instituta za konzervaciju (CIK) iz Beograda.⁷

Nalazi nanogvica iz Velebita i Koluta pokazuju svu kulturnu i etničku šarolikost i preplitanje različitih trgovačkih puteva na tlu Bačke i Banata, u vreme srednjeg bronзаног doba. Južni rub velike teritorije naseljene nosiocima kulture grobnih humaka, na ovom prostoru dodiruje severnu granicu belegiške kulture.

Ovakve garniture nakita u pojedinim ženskim grobovima izdvajaju njihove nosioce od ostalih članova zajednice. Očigledno je da se ne radi o štitnicima za noge, kako se prvobitno mislilo. Njihova uloga se može svesti na nakit posebne namene. Svakako da je funkcija ovih žena u društvu bila izuzetno važna, ali ne možemo ni približno odgovoriti kakva je ona bila, niti šta su ove žene predstavljale. U slučaju groba iz Beča se postavlja pitanje i kakav je bio odnos ove dve osobe? Da li je nošenje ovog nakita bilo nasledno?

Sl. 4 – Wien- Sulzengasse, grob 1 (Hahnel 1994, Abb. 2).

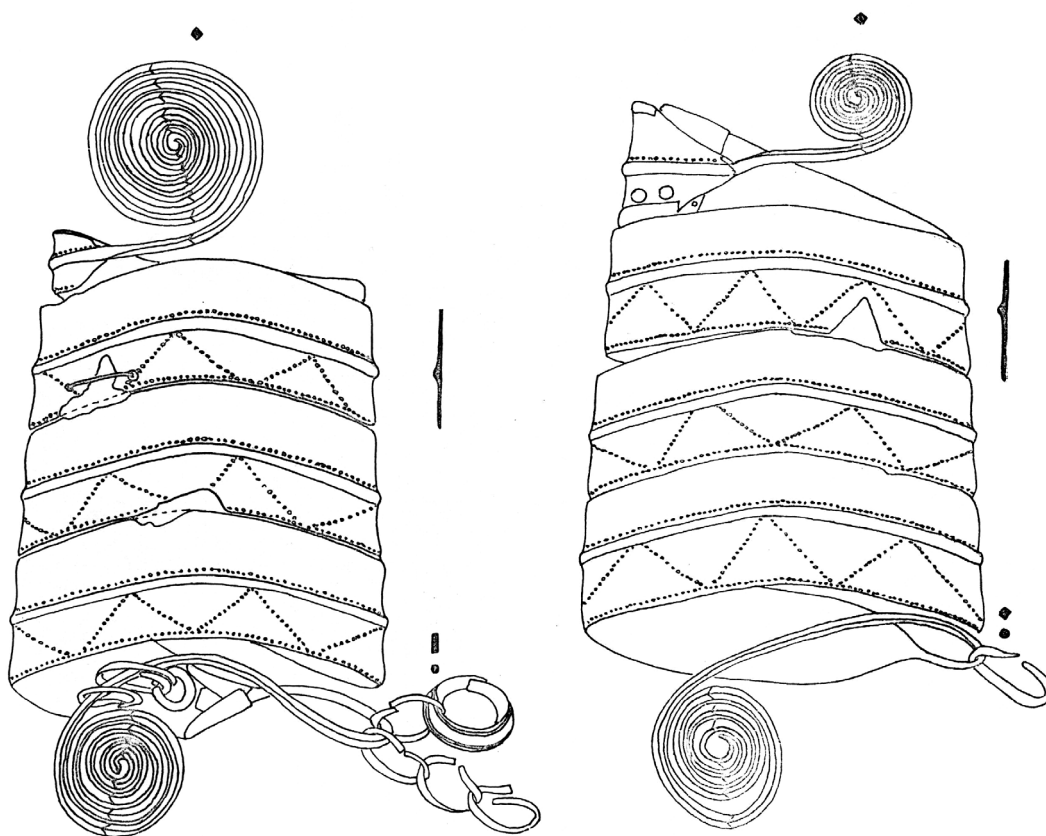

Sl. 5a-b – Kolut-Ribnjak, fragmenti nanogvice (P. Karabasil).

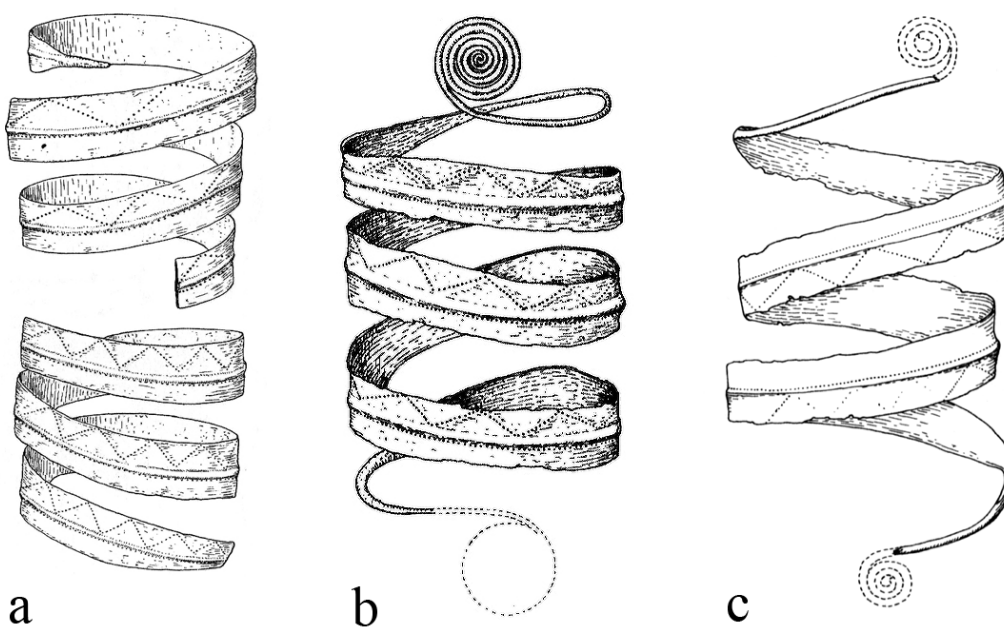
⁶ Rad o svim nalazima sa lokaliteta Kolut-Ribnjak priprema kolegunica Anđelka Putica iz Gradskog muzeja u Somboru.

⁷ Projektat je plod saradnje CIKa i Gradskog muzeja u Somboru. Zahvaljujem se A. Putici na podacima.

T. III – Nanogvice iz groba 80, Hajdukovo (dokumentacija Muzeja u Senti).

T. IV – Nanogvice: a) Babbin (Hachmann 1957, Taf. 37,3-4);
b) Rossenthin (Hachmann 1957, Taf. 35, 9); c) Clempenow (Hachmann 1957, Taf. 35,4).

Postavlja se i pitanje prestanka njihove izrade, budući da su tragovi popravaka vidljivi na primercima iz Velebita i Hetina. Sva ova pitanja moramo ostaviti otvorenim, dok se ne sakupi dovoljan broj zatvorenih nalaza, koji će omogućiti detaljnije analize.

Bibliografija

- Blajer 1984** – W. Blajer, *Die Arm –und Beinbergen in Polen*, PBF X/2, Munchen, 1984.
- Bukvić 2000** – Bukvić Lj, *Kanelovana keramika Gava kompleksa u Banatu*. Novi Sad, 2000.
- Foltiny 1996-1998** – S. Foltiny, Ка познобронзанодопској керамици Војводине, *Рад војвођанских музеја* 15-17: 5-15.
- Foltiny 1968** – S. Foltiny, *Zur Frage der mitteldonauländischen Hügelgräberkultur in Nordostjugoslawien*, *Musaica* VIII: 3-16.
- Furmánek 1973** – V. Furmánek, *Bronzová industrie středodunajské Mohylové kultury na Moravě, Slovenská archeológia* XX-1: 25-139.
- Garašanin 1983a** – D. Garašanin, Pojava kulture grobnih humki u Bačkoj, u: *Praistorija jugoslavenskih zemalja* IV, ur. A. Benac, Sarajevo, 1983: 541-545.
- Garašanin 1983b** – M. Garašanin, Ostave perioda polja sa urnama u jugoistočnoj Panoniji i severnoj Srbiji, u: *Praistorija jugoslavenskih zemalja* IV, ur. A. Benac, Sarajevo, 1983: 685-699.
- Girić 1965** – M. Girić, Budžak-Livade, Idoš – nekropola srednjeg i poznog bronzanog doba, *Arheološki pregled* 7: 39-45.
- Girić 1968** – M. Girić, Budžak-Livade Idoš – nekropola srednjeg i poznog bronzanog doba, *Arheološki pregled* 10: 28-29.
- Gogáltan 1993** – F. Gogáltan, The Archeological objects belonging to Cruceni-Belegis culture (summary), *Tibiscum* VIII: 63-73.
- Hachmann 1957** – R. Hachmann, *Die frühe Bronzezeit im westlichen Ostseegebiet und ihre mittel- und südosteuropischen Beziehungen*. Hamburg, 1957.
- Hahnel 1994** – B. Hahnel, Funde der mittleren Bronzezeit, der älteren Urnenfelderzeit sowie der Spätlatène – und Römerzeit in Wien 23, Sulzengasse, *Archaeologia Austriaca* 78: 29-56.
- Hänsel 1968** – B. Hänsel, *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken*. Bonn, 1968.
- Holste 1951** – F. Holste, *Hortfunde Südosteuropas*. Marburg-Lahn, 1951.
- Ihde 2001** – Ch. Ihde, *Die früh- und mittelbronzezeitliche Keramik von Feudvar, Gem. Mošorin, Vojvodina (Serbien)*. Unveröffentlicht Diss., Freie Universität, Berlin, 2001.
- Коледин 2001/2003** – J. Коледин, Остата бронзаних предмета из Хетина, *Рад војвођанских музеја* 43-45: 29-40.
- Kovács 1997** – T. Kovács, *A hoard of Late Bronze Age armbands from southern Transdanubia*, in: *ANTIΔΩΡΟΝ Dragoslavo Srejskić*, ed. M. Lazić, Beograd, 1997: 259-264.
- Milleker 1940** – F. Milleker, Vorgeschichte des Banats, *Starinar* 15: 1-42.
- Nagy 2007** – M. Nagy, Bronzkori kartekercs Hegyhátszentmárton határából, *Savaria a Vas Megyei Múzeumok Értésítője* 31: 280-299.
- Novotná 1968** – M. Novotná, Praveké a ranohistorické pamiatky v Štátnom kaštieli v Betliari, *Musaica* VIII: 37-57.
- Rittershofer 1983** – K. F. Rittershofer, Der Hortfund von Bühl und seine Beziehungen, *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 64: 139-417.
- Szekeres 1971** – L. Szekeres, Zenta és környéke története a régészeti leletek fényében, (Arheologija Sente i okoline), *Grada za monografiju Sente* 18: 46-50.
- Szpunar 1987** – A. Szpunar, *Die Beile in Polen*, PBF IX/16, Munchen, 1987.
- Tasić 1974** – N. Tasić, Bronzono doba, u: *Praistorija Vojvodine*, ur. P. Popović, Novi Sad, 1984: 183-256.
- Тасић 1983** – Н. Тасић, *Југословенско Подунавље од индоевропске сеобе до продора Скита*. Нови Сад–Београд, 1983.

Tasić 2001 – N. Tasić, The problem of The Belegiš (Belegiš-Cruceni, Belegiš-Bobda) Culture. Genesis, duration and periodization, in: *Festschrift für Gheorghe Lazarovici Zum 60. Geburtstag*, ed. F. Draşovean, *Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica* XXX: 311-321.

Trogmayer i Sekeres 1966-1968 – O. Trogmayer, L. Szekeres, Prilog istoriji kasnog bronzanog doba Vojvodine, *Rad voivođanskih muzeja* 15-17: 17-30.

Veliačik 1983 – L. Veliačik, *Die Lausitzer kultur in der Slowakei*. Nitra, 1983.

Vinski 1958 – Z. Vinski, Brončanodobne ostave Lovas i Vukovar, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* I: 1-34.

“New” Finds of the Regelsbrunn Type Greaves in Bačka

Jovan N. Koledin

Abstract: This paper deals with finds of bronze greaves/bracelets of the Regelsbrunn type. A pair of greaves was found *in situ* (on the shins) in Grave 80 at the Velebit necropolis. The greaves were made of a wide ribbon-like sheet, with ends in the form of small wire-like spirals. The grave is attributed to the developed phase of the Tumulus culture. The other pair of greaves originates from a devastated grave at the Kolut-Ribnjak necropolis. A total of 22 sheet fragments are preserved, as well as fragments of wire, square in cross-section, and a spiral ending made of wire. The graves are indirectly dated to the developed phase of the Tumulus culture, the Br B2/C1 phase.

Key words: Velebit necropolis, Kolut-Ribnjak, Tumulus culture, greaves (sheet spirals) of the Regelsbrunn type.

List of authors / Списак аутора

Stefan Alexandrov
National Institute of Archaeology and Museum
Bulgarian Academy of Sciences
2 Saborna Str.
1000 Sofia, Bulgaria
stefanalexandrov@abv.bg

Dragana Antonović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
d.antonovic.960@gmail.com

Tiberius Bader
Max Eyth Str. 12
71282 Hemmingen, Deutschland
tib.bader@web.de

Martina Blečić Kavur
Univerza na Primorskem, Fakulteta za
humanistične študije, Titov trg 5
6000 Koper, Slovenia
martina.blecic.kavur@upr.si

Jan Bouzek
Charles University
Smetanovo nábřeží 6
11001 Prague, Czech Republic
Jan.Bouzek@ff.cuni.cz

Dragan Božić
Znanstvenoraziskovalni center SAZU
Inštitut za arheologijo
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana, Slovenija
dragan.bozic@zrc-sazu.si

Игорь Викторович Брюяко
Одесский археологический музей
Национальной академии наук Украины
Ланжероновская ул.4
65026 Одесса, Украина
ibruyako@yandex.ru

Aleksandar Bulatović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
abulatovic3@gmail.com

Marko Dizdar
Institute of Archaeology
Ljudevita Gaja 32
10000 Zagreb, Croatia
marko.dizdar@iarh.hr

Katarina Dmitrović
Narodni muzej Čačak
Cara Dušana 1
32000 Čačak, Serbia
katarina.dmitrovic@gmail.com

Aca Đorđević
National Museum in Belgrade
Trg Republike 1a
11000 Belgrade, Serbia
a.djordjevic@narodnimuzej.rs

Vojislav Filipović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
vfilipov1@gmail.com

Blagoje Govedarica
Institut für Prähistorische Archäologie
der FU Berlin, c/o Eurasien Abteilung des DAI
Im Dol 2-6, Haus II
14195 Berlin, Germany
blagoje.govedarica@dainst.de

Mitja Guštin
profemeritus
Pusterla 7
6330 Piran, Slovenia
mitja.gustin@upr.si

✠ **Bernhard Hänsel**
Institut für Prähistorische Archäologie,
Freie Universität
Fabeckstraße 23-25
14195 Berlin, Deutschland

Aleksandar Kapuran
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
a.kapuran@gmail.com

Boris Kavur
Univerza na Primorskem, Fakulteta za
humanistične študije, Titov trg 5
6000 Koper, Slovenia
boris.kavur@upr.si

Jovan Koledin
Muzej Vojvodine
Dunavska 35
21000 Novi Sad, Srbija
jovan.koledin@muzejvojvodine.org.rs

List of authors / Списак аутора

Мирослав Д. Лазич
Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Одељење за археологију, Археолошка збирка
Чика Љубина 18-20
11000 Београд, Србија
mdlazic@gmail.com

Ljuben Leshtakov
National Institute of Archaeology with Museum,
Bulgarian Academy of Sciences
Sofia, 2 Saborna str.
1000 Sofia, Bulgaria
l_leshtakov@abv.bg

Marija Ljuština
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Odeljenje za arheologiju
Čika-Ljubina 18-20
11000 Beograd
mljustin@f.bg.ac.rs

Daria Ložnjak Dizdar
Institut za arheologiju
Ljudevita Gaja 32
10000 Zagreb, Hrvatska
dldizdar@iarh.hr

Predrag Medović
Narodnog fronta 71
21000 Novi Sad, Serbia

Dragi Mitrevski
Ss. Cyril and Methodius University
blvd. Goce Delcev 9
1000 Skopje, Macedonia
dragimit@yahoo.com

Ognjen Đ. Mladenović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
mladenovic40@gmail.com

Kristina Mihovilić
Arheološki muzej Istre
Carrarina ulica 3
52100 Pula, Hrvatska
kristina.mihovilic@ami-pula.hr

Barry Molloy
School of Archaeology
University College Dublin
Newman Building
Dublin 4, Ireland
barrymolloy@gmail.com

Јовица Станковски
Т. Думба 88/4-21
1100 Куманово, Македонија
stankovskijovica@yahoo.com

Milorad Stojić
Milutina Milankovića 28
11000 Beograd, Srbija
milestojic@gmail.com

Marija Svilar
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
marijasvilar@yahoo.com

Josip Šarić
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
josips@eunet.rs

Biba Teržan
Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2
1000 Ljubljana, Slovenia
biba.terzan@ff.uni-lj.si

Денис Топал
Универзитет «Высшая антропологическая школа»
Зимбрулуй 10а
2024 Кишинев, Молдова
denis.topal@gmail.com

Selena Vitezović
Institute of Archaeology, Belgrade
Knez Mihailova 35/IV
11000 Belgrade, Serbia
selenavitezovic@gmail.com